

หลักนิติธรรม : ความชอบธรรมตามกฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้บัญญัติ “หลักนิติธรรม” ไว้ในหมวด 1 บททั่วไป มาตรา 3 วรรค 2 ว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลัก นิติธรรม” และใน หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (6) ซึ่งบัญญัติว่า “ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

ปัญหาที่ควรแก่การทำความเข้าใจเบื้องต้นก็คือ หลักนิติธรรมนั้นคืออะไร? เหตุใดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ต้องบัญญัติไว้ในมาตราแรก ๆ ให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งหมายถึงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ และองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ ตลอดถึงหน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วน จะต้องปฏิบัติหน้าที่ไปตามหลักนิติธรรม หลักนิติธรรมคืออะไร หลักนิติธรรมคือกฎหมายหรือไม่ เหตุใดหลักนิติธรรมจึงมีความสำคัญดังที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ข้าราชการใช้อำนาจรัฐทุกภาคส่วน จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามหลักนิติธรรม

ความหมายของหลักนิติธรรม ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายว่า **หลักพื้นฐานของกฎหมาย** คำว่า หลักนิติธรรม นักกฎหมายส่วนใหญ่ เชื่อว่า มีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “The Rule of Law” ซึ่งมีแนวคิดมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ เน้นไปในหลักการปกครองประเทศ ด้วยความถูกต้องเป็นธรรมโดยกฎหมาย คือ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะคำว่า Rule นั้น สามารถแปลได้ว่า “การปกครอง” หรือแปลว่า “กฎหมาย” ก็ได้ ฉะนั้น ในความคิดของนักปกครองสมัยกลางในยุโรปก็จะให้ความหมายไปในหลักการปกครองที่ดี ก็คือ การปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่ปกครองโดยคน (Rule by Law, not by man) และหมายถึง หลักการที่เป็นกฎหมายของกฎหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม¹

¹ ศาสตราจารย์พิเศษ จริญญา ภักดีธนากุล เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรม เพื่อประชาธิปไตย (นรป) รุ่นที่ 1 หน้า 3

คำว่า The Rule of Law นี้ Dictionary ของ Black's Law ให้ความหมายไว้ว่า A substantive Legal Principle ซึ่งหมายถึงหลักกฎหมายที่มีความสำคัญยิ่ง แล้วหลักกฎหมายอะไรที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คำตอบน่าจะเป็นหลักความเป็นธรรมตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะฟังดูกว้างเกินไป หากยกเอาหลักความเป็นธรรมตามกฎหมายขึ้นมาพิจารณาก็อาจจะเห็นหลักความเป็นธรรมตามกฎหมายอาญาได้หลายประการ เช่น บุคคลจะถูกลงโทษโดยไม่มีกฎหมายไม่ได้ หลักความเสมอภาคกันตามกฎหมาย หลักการสันนิษฐานว่าทุกคนบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด ซึ่งเป็นสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภาตามหลักนิติธรรม ท่านศาสตราจารย์ ไคซี ท่านเป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงในประเทศอังกฤษ ท่านเคยเป็นประมุขของตุลาการศาลอังกฤษ คือ อยู่ในตำแหน่ง Master of the Rolls ท่านยึดมั่นในอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Sovereignty of Parliament) ในการออกกฎหมายมาปกครองประเทศ แต่รัฐสภานั้นต้องใช้อำนาจของประชาชนอย่างเป็นทางการ ไม่ออกกฎหมายมาข่มเหงรังแก หรือขูครีตกามีประชาชน ท่านให้ความสำคัญของ The Rule of Law ในหลักความเสมอภาคตามกฎหมาย Equality before the Law บุคคลทุกคนไม่มีใครจะอยู่เหนือกฎหมาย หรือมีสิทธิตามกฎหมายมากกว่าคนอื่นได้ การออกกฎหมายต้องไม่แบ่งชั้นวรรณะเป็นชนชั้นขุนนาง หรือราชบุรุษธรรมดา ชนกลุ่มน้อย หรือชนกลุ่มใหญ่ ในประเทศจะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน กฎหมายต้องไม่แบ่งเชื้อชาติ ไม่เหยียดสีผิว หรือความเชื่อในการนับถือศาสนา และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่มีข้อจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมและแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะ การไม่ออกกฎหมายย้อนหลังเพื่อให้คุณ หรือให้โทษกับบุคคลใดเป็นการเฉพาะ การออกกฎหมายที่เป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะกระทำไม่ได้

ฉะนั้น การบัญญัติกฎหมายของรัฐสภาจะต้องคำนึงถึงความชอบธรรมตามกฎหมาย หรือที่ท่านศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ 1 ว่า หลักนิติธรรมเป็น “จริยธรรมของกฎหมาย” (Morality of Law) ที่เป็นกระแสความคิดที่ต้องการเห็นกฎหมายและการใช้กฎหมายในสังคมมนุษย์ถูกต้องและเที่ยงธรรม ทุกคนไม่ว่ารัฐ เจ้าหน้าที่ หรือประชาชนอยู่ใต้กฎหมายโดยเสมอภาคกัน (Equality before the Law) ไม่ใช่อยู่ภายใต้อำเภอใจของคน ฉะนั้น หลัก Morality of Law จะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมประกอบอยู่ด้วย ซึ่งท่าน

ศาสตราจารย์ ฟูลเลอร์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ท่านได้ให้หลักกฎหมายที่เป็น Morality of Law ไว้ 8 ประการ คือ²

1. ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่
2. กฎหมายต้องประกาศให้ทราบทั่วไป
3. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง
4. กฎหมายต้องบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อหลีกเลี่ยงการบังคับใช้ที่มีชอบ
5. กฎหมายต้องเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง
6. กฎหมายต้องไม่บังคับในสิ่งที่เป็นไปได้
7. กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่เพื่อให้ยังรำลึก แต่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้
8. การดำเนินการทุกอย่างของรัฐต้องสอดคล้องทุกประการกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้
ฉะนั้น การบัญญัติกฎหมายของรัฐสภาจะต้องปฏิบัติตามหลักนิติธรรม เพื่อให้กฎหมาย ที่บัญญัติออกมานั้น เป็นกฎหมายที่มีความชอบธรรม และไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มิฉะนั้น กฎหมายฉบับนั้น ๆ จะใช้บังคับไม่ได้

การปฏิบัติหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีตามหลักนิติธรรม คณะรัฐมนตรี คือ กลุ่มผู้บริหารสูงสุดของประเทศมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะ มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ และตามบทบัญญัติของกฎหมายในทางบริหาร โดยผ่านกระทรวง ทบวง กรม และส่วนราชการในสังกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชน โดยมีงบประมาณที่มาจากภาษีอากรที่เรียกเก็บจากประชาชนเป็นปัจจัยในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีจะต้องบริหารราชการแผ่นดินตามที่ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ซึ่งเรียกว่านโยบายของรัฐบาล และต้องดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 75 ซึ่งเป็นเจตจำนงให้รัฐบาลดำเนินการตรากฎหมาย และกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 77 ถึงมาตรา 87 โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน มาตรา 78 อนุมาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า “ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม” นั้น เป็นแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ ด้านการ

² ศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย (นธป.) รุ่นที่ 1 หน้า 7, 8

บริหารราชการแผ่นดินที่เกี่ยวกับหน่วยงานทางกฎหมาย ซึ่งน่าจะหมายถึงคณะกรรมการกฤษฎีกา องค์การอัยการ หน่วยงานทางกฎหมายที่สังกัดกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ให้ความเห็นและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ซึ่งมีทั้งพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ระเบียบข้อบังคับของทางราชการต่าง ๆ ได้ดำเนินงานตามหน้าที่ด้วยความเป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซง หรือชี้นำโดยผู้บังคับบัญชา ที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นไป อันเป็นผลให้การทำหน้าที่ให้ความเห็นและการตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐไม่เป็นไปด้วยความถูกต้องชอบธรรม ตามหลักความชอบธรรมตามกฎหมาย หรือหลักนิติธรรมนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปก็คือ การบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีจะต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม คือ การบริหารราชการภายใต้กฎหมายด้วยความเป็นธรรม ไม่บิดเบือนกฎหมายด้วยอำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด การกระทำผิดกฎหมาย การปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยทุจริต หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยมีชอบด้วยกฎหมาย การละเมิดหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม ทั้งการที่คณะรัฐมนตรีกระทำโดยตรงหรือโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีผู้ใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดิน ฉะนั้น การกระทำของฝ่ายบริหารที่ละเมิดต่อกฎหมาย เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยหลักนิติธรรม จะต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบของสมาชิก รัฐสภา ประชาชน และองค์กรตุลาการ บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายบริหารสมควรได้รับการเยียวยา โดยการดำเนินการฟ้องคดีต่อศาล เพื่อให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหารได้ในทุกขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของหลักนิติธรรมตามกฎหมาย เพื่อเป็นหลักประกันของประชาชนว่า การกระทำของฝ่ายบริหารจะต้องไม่ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหาย เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจบริหารที่ได้มอบให้คณะรัฐมนตรีมาเป็นผู้ทำหน้าที่แทน ฝ่ายบริหารจะใช้อำนาจนั้นทำความเสียหายให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจนั้นไม่ได้ แม้การใช้ดุลพินิจของฝ่ายบริหารหากทำไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือหลักนิติธรรม ศาลก็มีอำนาจในการตรวจสอบว่าการใช้ดุลพินิจนั้นชอบธรรมหรือไม่ หากเห็นว่าไม่ถูกต้องชอบธรรมก็ต้องวินิจฉัยมิให้ฝ่ายบริหารมีดุลพินิจที่ไม่ชอบนั้นได้ ท่านศาสตราจารย์ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้กล่าวถึงกลไกเพื่อให้เกิดหลักนิติธรรมในการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารว่า มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (Participation)
2. มีการถ่วงดุลถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ (Check and Balance)
3. มีความรับผิดชอบและสามารถถูกตรวจสอบได้ (Accountability)

การปฏิบัติหน้าที่ของศาลตามหลักนิติธรรม การพิจารณาคดีของศาลต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จะต้องดำเนินการให้เป็นไปด้วยความยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ คำว่า “ศาล” นั้น โดยทั่วไปหมายถึงสถาบันศาล ซึ่งมีอยู่หลายประเภท เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court) ศาลยุติธรรม (Courts of Justice) ศาลปกครอง (Administrative Court) ศาลทหาร (Military Court)

สำหรับศาลยุติธรรม ประกอบด้วยชั้นของศาล คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ในศาลชั้นต้นก็มีศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลจังหวัด ซึ่งมีอยู่ทุกจังหวัดในประเทศ และศาลแขวง นอกจากนี้ ยังมีศาลชำนาญพิเศษ ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาของศาลชำนาญพิเศษนั้น เช่น ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษี และศาลล้มละลาย ซึ่งรวมอยู่ในสถาบันศาลยุติธรรม (Courts of Justice) ของประเทศ

ในเรื่องหลักนิติธรรม Rule of Law ของศาลนั้น ขอกล่าวถึงองค์กระระหว่างประเทศ คือ เนติบัณฑิตยสภาระหว่างประเทศได้มีข้อมติเมื่อปี ค.ศ.2009 ให้ความหมายของคำว่า The Rule of Law ว่า ผู้พิพากษาและตุลาการจะต้องมีอิสระในการพิจารณาคดี หลักในข้อนี้ได้ถูกบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 197 วรรค 2 ว่า “ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย” ความอิสระนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายทุกระดับ เป็นความเข้มแข็ง และเป็นหลักประกันในความชอบธรรม (Rule of Law) ของบุคลากร (นักกฎหมาย) ในกระบวนการยุติธรรม การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นอิสระ เป็นกลาง และเป็นธรรมตามกฎหมาย

ความรวดเร็วนั้นเป็นความยุติธรรมส่วนหนึ่งของกระบวนการทางกฎหมาย แม้การพิจารณาพิพากษาคดีนั้นจะถูกต้องเป็นธรรม แต่หากไม่ได้กระทำไปด้วยความรวดเร็วเหมาะสมกับกาลเวลาแล้ว (Reasonable Time) ความถูกต้อง และความเป็นธรรมนั้นอาจไม่เป็นประโยชน์กับประชาชนเลยก็ได้ หรือที่มีคำกล่าวที่ว่า “ความล่าช้าเป็นการปฏิเสธความยุติธรรม (Justice Delayed is Justice Denied) ฉะนั้น นอกจากความอิสระของผู้พิพากษาศาลจะเป็นหลักนิติธรรมที่นานาอารยประเทศรับรองแล้ว การพิจารณาคดีโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ก็เป็นหลักนิติธรรมของผู้พิพากษาศาลทุกระดับ และทุกชั้นศาลอีกด้วย ซึ่งตรงกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (3) ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม” ซึ่งเป็นหลักนิติธรรมที่สอดคล้องต้องกันกับ มาตรา 197 วรรค 2 ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

หลักนิติธรรมในข้อนี้ได้ขยายไปถึง มาตรา 40 (3) เพื่อให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณีผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดี มีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการ ตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง ซึ่งเป็นหลักนิติธรรมตามธรรมชาติที่จะไม่ให้ผู้ใด บีบบังคับให้บุคคลทำร้ายตนเองในกระบวนการยุติธรรม เพราะการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความ ยุติธรรมตามธรรมชาติของมนุษย์

หลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมของประเทศอังกฤษนั้น เป็นที่ยอมรับกัน อย่างกว้างขวางว่า มีความมั่นคงในเกียรติประวัติมายาวนาน เนื่องจากศาลประเทศอังกฤษใช้ระบบ Common Law ซึ่งเป็นกฎหมายที่ปฏิบัติตามจารีตประเพณี และมีการพัฒนาโดยรัฐสภาและ ศาลยุติธรรมมาเป็นเวลายาวนาน คำพิพากษาของศาล Common Law ถือเป็นกฎหมายจารีตประเพณี ที่รัฐและประชาชนต้องปฏิบัติตาม ฉะนั้น หลักนิติธรรม หรือ Rule of Law ของศาล Common Law จึงถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และถือว่าศาลเป็นผู้สร้างกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศ (Judge makes the Law) ฉะนั้น หลักนิติธรรมจึงเกิดจากแนวคำพิพากษาของศาล ด้วยคุณภาพ ของระบบศาล และความมั่นคงของวิชาชีพกฎหมายในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี ในระบบกฎหมาย Common Law ที่ใช้หลักนิติธรรม Rule of Law เป็นองค์ประกอบสำคัญ ในกระบวนการยุติธรรมของอังกฤษ ผู้ที่ประกอบวิชาชีพกฎหมายไม่ว่าจะเป็น Solicitor หรือ Barrister มีมาตรฐานในการประกอบวิชาชีพสูง และได้รับคัดเลือกไปเป็นผู้พิพากษา ทยายความอาวุโสผู้เคยเป็นผู้พิพากษา หรือเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ในวิชาชีพที่ดี พระมหากษัตริย์ของอังกฤษจะโปรดเกล้าฯ ให้เป็น King Counsel หรือ Queen Counsel แล้วแต่ว่าในขณะนั้นประเทศอังกฤษมี King หรือ Queen เป็นประมุขของประเทศ ฉะนั้น กระบวนการยุติธรรมของอังกฤษที่มีระบบที่เข้มแข็งมายาวนาน และมีนักกฎหมายที่มีมาตรฐาน ในการประกอบวิชาชีพอย่างสูงยิ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หลักนิติธรรม Rule of Law มีบทบาท ในระบบกฎหมายและศาลยุติธรรมของอังกฤษอย่างมั่นคง และเป็นประโยชน์กับประเทศชาติมาก

หลักกฎหมายที่ถือว่าเป็นหลักนิติธรรมมีดังนี้ คือ

หลักการคุ้มครองความลับระหว่างทนายความและลูกความ ความข้อนี้เป็นหลัก นิติธรรมที่นักกฎหมายทั่วโลกยึดถือและปฏิบัติตามจนเป็นจารีตประเพณี เป็นจริยธรรมของ นักกฎหมาย และเนติบัณฑิตยสภาระหว่างประเทศถือว่าเป็นหลักนิติธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากการรักษา ประโยชน์ของลูกความตามกฎหมาย ลูกความจะต้องเปิดเผยความลับทั้งปวงของตนให้ทนายความทราบ ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาในคดีแพ่ง หรือคดีอาญาก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อทนายความจะได้ นำ

ข้อความจริงที่ลูกความเปิดเผยนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินคดี หรือการต่อสู้คดี ถ้าไม่มีหลักนิติธรรมในเรื่องการคุ้มครองความลับระหว่างทนายความและลูกความแล้ว การดำเนินคดี หรือการต่อสู้คดีของทนายความจะไม่เกิดประโยชน์ต่อประชาชน ไม่เป็นผลดีกับลูกความของตน เพราะประชาชน (พยาน) และลูกความจะไม่กล้าพูดความจริง เพื่อให้ทนายความนำข้อความจริงเหล่านั้น ไปเสนอศาลได้ ฉะนั้น การคุ้มครองความลับระหว่างทนายความและลูกความนี้ จึงเป็นหลักใหญ่และเป็นหลักนิติธรรมที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดไม่ได้ และทนายความทุกคนจะต้องรักษาความลับของลูกความไว้ตลอดไป (ตลอดชีวิต) ไม่ว่าจะคดีได้เสร็จไปนานเพียงใด แม้ลูกความตายไปแล้ว ทนายความก็ไม่สามารถเปิดเผยความลับที่ลูกความได้เคยกล่าวไว้กับตนให้ผู้ใดทราบได้ และการที่ทนายความเปิดเผยความลับของลูกความก็จะถูกลงโทษทางวิชาชีพ และจารีตประเพณีของการดำรงตนในฐานะทนายความของประชาชนอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การคุ้มครองความลับเป็นหลักประกันที่มีประสิทธิภาพของการค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรม

หลักความเสมอภาคกันตามกฎหมาย เป็นหลักนิติธรรมอีกประการหนึ่ง ในกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ โจทก์และจำเลยมีความเสมอภาคกันในกฎหมายวิธีสบัญญัติ และกฎหมายสารบัญญัติ ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมาย หรือได้รับสิทธิพิเศษตามกฎหมายในฐานะทางเศรษฐกิจ ในฐานะทางสังคม ในฐานะทางชาติตระกูล หรือระดับของการศึกษา ทุกคนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 4 ซึ่งบัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” หลักความเสมอภาคกันตามกฎหมายนี้มีปัญหาในต่างประเทศ เรื่องเชื้อชาติ และสีผิว ซึ่งเป็นปัญหาในระดับประเทศ จนรัฐต้องออกกฎหมายมาคุ้มครองความเสมอภาคของประชาชนอย่างชัดเจน และขยายกรอบความคิดนี้ไปยังองค์การสหประชาชาติที่จะปกป้องการเหยียดผิวอย่างรุนแรง การไม่เสมอภาคในทางกฎหมาย และกระบวนการพิจารณาของศาลในข้อพิพาทต่าง ๆ ทั้งทางแพ่งและทางอาญาเกี่ยวกับสิทธิของคนผิวขาว ในกระบวนการยุติธรรมซึ่งดีกว่า หรือเหนือกว่าคนผิวดำ เป็นปัจจัยในการขัดแย้งของประชาชน จนลุกลามเป็นความเสียหายของประเทศชาติ ฉะนั้น แม้ว่าในประเทศไทยไม่มีปัญหาความแตกต่างของสีผิว เชื้อชาติ และชนชั้นมากนัก แต่ก็ยังมีความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมในทางสังคม เศรษฐกิจ และในกระบวนการยุติธรรมอยู่บ้าง ซึ่งตามหลักนิติธรรมแล้วทุกคนจะต้องเท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ทั้งในความเป็นจริงและตามกฎหมาย ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขให้กับชุมชน และประชาชนในชาติได้

หลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าจะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ชัดแจ้ง (ยิ่งกว่าแสงตะวัน) หลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญานี้ เป็นเรื่องที่ศาลจะต้องวางตัวเป็นกลางในการพิจารณาคดี ศาลจะยังไม่เชื่อว่าจำเลยกระทำความผิด จนกว่าศาลจะได้รับฟังการนำสืบพยานหลักฐานของโจทก์และจำเลยทั้งสองฝ่ายอย่างครบถ้วน โจทก์ในฐานะเป็นผู้กล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดต่อกฎหมายต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดตามข้อกล่าวหาจริง หากโจทก์นำสืบพิสูจน์ไม่ได้ ศาลจะต้องพิพากษายกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป หลักนิติธรรมข้อนี้สอดคล้องกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะต่อสู้คดีได้โดยไม่มีข้อจำกัดทางกฎหมาย หรือมีข้อจำกัดน้อยที่สุด เนื่องจากผู้ถูกกล่าวหาที่ติดอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบในการต่อสู้คดีด้วยเหตุผลที่ว่าในคดีอาญาศาลจะต้องพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย จึงจำเป็นจะต้องควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ให้อยู่ในความดูแลของเจ้าพนักงาน เพื่อจะได้นำตัวมาศาลในวันพิจารณาคดี เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งปล่อยตัวชั่วคราว หรือในบางคดีที่มีโทษไม่สูง และจำเลยมีทุนทรัพย์ ศาลอาจจะอนุญาตให้พิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ จำเลยไม่ต้องมาศาลในวันพิจารณาคดีของศาล การที่จำเลยต้องถูกควบคุมตัวโดยเจ้าพนักงาน ข่มขาคโอกาสในการเสาะแสวงหาพยานหลักฐาน หรือบุคคลที่จะมาช่วยเหลือในการดำเนินคดีได้อย่างอิสระ กฎหมายจึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และในทางปฏิบัติศาลจะเปิดโอกาสให้จำเลยได้สู้คดีได้ตามที่จำเลยต้องการหรือร้องขอ ฉะนั้น ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรค 3 จึงบัญญัติว่า “ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่า บุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้” เช่น การให้ประกันตัวผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญานั้น ต้องพิจารณาในหลักว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลยนั้น ยังไม่ใช่ผู้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหา ฉะนั้น การพิจารณาให้ประกันตัวผู้ที่ไม่ได้กระทำความผิดนั้น จะง่ายกว่าบุคคลที่ศาลเห็นว่าเป็นผู้กระทำความผิด หากปล่อยตัวชั่วคราวไปตามคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวแล้วเขาจะหลบหนี หรือทำใจว่าจำเลยไม่ได้ทำผิดจะหลบหนีไม่มาต่อสู้คดี ทำไม ? เพราะการหลบหนีการต่อสู้คดีเท่ากับการรับสารภาพว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งดุลพินิจของศาลในกรณีนี้จะทำให้จำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีของศาลได้อย่างเต็มที่

สุดท้ายเมื่อการพิจารณาคดีอาญาสิ้นสุดลง ก่อนที่ศาลจะวินิจฉัยตัดสินคดีนั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ได้บัญญัติไว้ว่า “ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ว่าหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 นี้ เป็นหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของศาล ในวรรคแรกนั้น ศาลจะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงที่ได้จากการสืบพยานโจทก์และจำเลยอย่างละเอียดรอบคอบที่กฎหมายใช้คำว่า “ให้ศาลใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงนั้น” หมายความว่า ศาลจะต้องพินิจพิจารณาพยานหลักฐานของโจทก์และจำเลยทั้งหมดที่อยู่ในกระบวนการพิจารณาของศาล ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ทั้งประจักษ์พยาน พยานผู้เชี่ยวชาญ พยานแวดล้อมกรณี และพยานเหตุผลต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ รอบรู้ และรอบด้าน ด้วยความเป็นกลางและปราศจากอคติทั้งปวง ส่วนคำว่า “ชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง” นั้น หมายถึง การนำข้อเท็จจริงที่ได้จากพยานหลักฐานของโจทก์มาเปรียบเทียบกับพยานหลักฐานของจำเลยว่าพยานหลักฐานของฝ่ายใดมีน้ำหนักมากกว่ากัน ถ้าได้พิจารณาแล้วยังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่า พยานฝ่ายใดมีน้ำหนักมากกว่ากัน จะเชื่อพยานโจทก์ก็ยังไม่แนใจนัก จะให้เชื่อพยานจำเลยก็ยังไม่สนิทใจ เป็นกรณีสงสัยเช่นนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรค 2 ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลยคือ ในกรณีสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ ต้องยกฟ้องปล่อยตัวจำเลยไป ตามสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ปล่อยคนผิดสิบคนดีกว่าเอาคนบริสุทธิ์เพียงคนเดียวมาลงโทษ” หลักกฎหมายและวิธีปฏิบัติของศาลเช่นนี้ ถือว่าเป็นความยุติธรรมตามกฎหมายและถือเป็นหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมอันสำคัญอย่างยิ่ง

แต่ถ้าพยานหลักฐานของโจทก์หนักแน่น สอดคล้องต้องกัน ในเหตุผลของข้อเท็จจริง เชื่อมโยงกันโดยปราศจากข้อพิรุธ พยานหลักฐานจำเลยไม่สามารถหักล้างให้ฟังเป็นอย่างอื่นได้ ข้อเท็จจริงจากพยานโจทก์รับฟังได้โดยปราศจากข้อสงสัยใด ๆ ว่ามีการกระทำความผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ศาลก็จะพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยตามเหตุของการกระทำผิด และผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้น ดังสุภาษิตกฎหมายที่กล่าวว่า “การพิสูจน์ความผิดของจำเลยนั้น ต้องชัดแจ้งยิ่งกว่าแสงตะวัน”

หลักบุคคลจะถูกลงโทษโดยไม่มีกฎหมายไม่ได้ เป็นหลักนิติธรรมตามกฎหมายอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลากะทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้...” ความผิดอาญาส่วนใหญ่เป็นความผิดต่อรัฐที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง รัฐเป็นผู้เสียหายที่จะจัดการกับบุคคลที่กระทำผิดทางอาญา

และทำให้ผู้อื่น หรือประชาชนได้รับความเสียหายโดยไม่มีอำนาจจะทำได้ และถือว่าเป็นการควบคุมอาชญากรรมของรัฐ (Crime Control) โดยมีกฎหมายอาญาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ฉะนั้น รัฐจะต้องบัญญัติกฎหมายที่มีโทษทางอาญา ทั้งประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาขึ้นมาคุ้มครองสังคม โดยการประกาศใช้กฎหมายนั้นทางหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้ บุคคลทั่วไปจะปฏิเสธว่า ไม่ทราบว่ามีกฎหมายที่มีโทษทางอาญาเหล่านั้นไม่ได้ ฉะนั้น การที่จะลงโทษบุคคลใด ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม หรือส่วนราชการที่กฎหมายให้อำนาจเปรียบเทียบปรับในความผิดที่มีโทษปรับ หรือริบทรัพย์สินได้ โทษนั้นจะต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายในขณะที่กระทำความผิด หรืออาจกล่าวได้ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด” เนื่องจากความผิดอาญาเป็นความผิดที่กระทบต่อเสรีภาพ และทรัพย์สินของบุคคล หากรัฐจะกระทำการใด ๆ อันเป็นการบังคับโทษทางอาญา รัฐจะต้องบัญญัติกฎหมายไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐต้องการให้ประชาชนกระทำการใด หรือไม่กระทำการใดเป็นการเฉพาะ หากไม่มีข้อห้ามเช่นนั้น แสดงว่ารัฐไม่ประสงค์จะห้าม เมื่อประชาชนกระทำการนั้น ๆ ไปจะถือว่า กระทำความผิดไม่ได้ การที่จะลงโทษบุคคลใดโดยอาศัยบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง หรือบทกฎหมายทั่วไปนั้น เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้

หลักกฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง สืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคแรกที่บัญญัติว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น จะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้” ได้วางหลักนิติธรรมในกฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะที่ทำความผิด ซึ่งหมายถึงหลักนิติธรรมซึ่งเกี่ยวกับ “กฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง” กล่าวคือ ถ้าการกระทำความผิดในขณะหนึ่งไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ต่อมาจะออกกฎหมายภายหลังว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นความผิดไม่ได้ต้องถือว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด” รัฐจะออกกฎหมายย้อนหลังให้ถือว่า การกระทำนั้นเป็นความผิด แม้จะได้กระทำมาก่อนหน้านั้นไม่ได้ และในหลักเดียวกันนี้ รัฐจะออกกฎหมาย ให้ความผิดใดมีโทษหนักขึ้น เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ให้ใช้บังคับโทษที่หนักขึ้นกับการกระทำความผิดก่อนหน้าที่มีกฎหมายบทหนักขึ้นไม่ได้ เช่น ในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษที่มีอยู่ในขณะที่นาย ก. กระทำความผิดไม่มีโทษถึงประหารชีวิต ต่อมาปรากฏว่ามีผู้ผลิตและจำหน่ายยาเสพติดมากขึ้น รัฐต้องการจะปราบปรามผู้ผลิตและจำหน่ายยาเสพติดให้หมดไปจากบ้านเมือง จึงออกกฎหมายเพิ่มโทษผู้ผลิตและจำหน่ายยาเสพติด จากเดิมที่มีแต่โทษจำคุกตลอดชีวิต เป็นโทษประหารชีวิต นาย ก.

ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายยาเสพติดในปี 2550 ถูกจับได้ใน ปี 2552 ซึ่งในขณะนั้น โทษสำหรับการเป็นผู้ผลิต และจำหน่ายยาเสพติดยังไม่มีโทษประหารชีวิต ต่อมาในปี 2553 รัฐเพิ่มโทษผู้ผลิตและจำหน่ายยาเสพติดให้มีโทษถึงประหารชีวิต นาย ก. ถูกดำเนินคดีตั้งแต่ปี 2552 และศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดในปี พ.ศ.2555 ศาลจะลงโทษประหารชีวิตนาย ก. ไม่ได้ เพราะกฎหมายในปีที่นาย ก. กระทำความผิดยังไม่มีโทษประหารชีวิต

หลักความเป็นอิสระของวิชาชีพกฎหมาย นักกฎหมายทุกคนจะต้องสงวนไว้ซึ่งความอิสระในวิชาชีพกฎหมายของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้พิพากษาศาลการ เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดของประเทศ การปฏิบัติหน้าที่ของศาลต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 3 และมาตรา 197

หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา การที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาอรรถคดีโดยความยุติธรรมได้ ผู้พิพากษาและตุลาการจะต้องมีอิสระในการพิจารณาและพิพากษาคดี ความอิสระของผู้พิพากษาและตุลาการนั้น แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ

1. ความอิสระภายในใจของผู้พิพากษาที่จะวางตัวเป็นกลาง ปราศจากอคติต่าง ๆ เช่น ความรัก ความพอใจในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความโลภที่จะได้ประโยชน์ตอบแทนจากการกระทำของตน ความโกรธที่มีอยู่ในจิตใจ และตัดสินใจไปด้วยความโกรธแค้น ความกลัวไม่กล้ากระทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม เนื่องจากหวาดกลัวภัยที่จะมาถึงตน เพราะกระทำไปโดยขัดใจผู้ใดผู้หนึ่งหรืออำนาจที่มีเหนือตน ความหลงผิดในสิ่งที่ตนมีความเคลือบปัญญา ไม่สามารถเข้าใจความจริงหรือถูกชักจูงให้หลงผิดในสิ่งที่ตนไม่มีความรู้และเป็นอวิชา สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคในการพิจารณาพิพากษาคดีด้วยความอิสระ เป็นความบกพร่องภายในจิตใจของผู้พิพากษาและตุลาการเป็นส่วนตัว แต่มีผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมอย่างมาก ตราบใดที่ผู้พิพากษาและตุลาการยังมีอคติในข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ จะเป็นผลร้ายต่อหลักนิติธรรมและกระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง เป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสังคมและประเทศชาติ ฉะนั้น ความอิสระทางใจและความเป็นกลางของศาลนั้น จึงเป็นหลักนิติธรรมที่ผู้พิพากษาศาลการทุกคนจะต้องตระหนักถึงภาระหน้าที่อันมีเกียรติ และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นภาระกิจที่สำคัญที่สุดของประเทศชาติ

2. ความอิสระที่ปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร ซึ่งเป็นอำนาจอธิปไตยเช่นเดียวกับอำนาจศาล ซึ่งหมายถึงการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยอื่นออกจาก

อำนาจศาลอย่างเด็ดขาด อำนาจนิติบัญญัติโดยรัฐสภาที่ดี อำนาจบริหารโดยคณะรัฐมนตรีที่ดี ไม่สามารถมาเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจศาลได้ในทุกกรณี ศาลจะต้องเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงใด ๆ จากอำนาจนิติบัญญัติ หรืออำนาจบริหาร ไม่ว่าจะเป็ทางตรง หรือทางอ้อม และศาลจะต้องมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาด การออกกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญของรัฐสภา และมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดการกระทำ หรือการออกคำสั่งในทางบริหารที่ขัดต่อกฎหมายกำหนด หรือใช้อำนาจเกินไปกว่าที่กฎหมายบัญญัติ หรือนอกเหนือที่กฎหมาย (Abused of Power) ศาลมีอำนาจวินิจฉัยให้ฝ่ายบริหาร หรือส่วนราชการที่ทำความเสียหายให้กับประชาชนด้วยการกระทำหรือละเว้นการกระทำตามกฎหมายที่มีไว้เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับประชาชน ให้ฝ่ายบริหาร หรือส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ต้องชดใช้ค่าเสียหายให้กับประชาชนได้ตามกฎหมาย เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการรักษาสีงแวดล้อม กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

ความเป็นอิสระขององค์กรอัยการ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 255 วรรค 2 บัญญัติว่า “พนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดี และการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม” ความอิสระในการสั่งคดีนั้น หมายถึง พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบสำนวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อมีคำสั่งอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น ในกรณีที่เห็นว่าสำนวนสอบสวนยังไม่สมบูรณ์ ก็มีอำนาจสั่งให้สอบสวนเพิ่มเติม ในกรณีที่เห็นว่า แม้จะสอบสวนเพิ่มเติมแล้วก็ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากขาดพยานหลักฐานอันสำคัญ เช่น ประจักษ์พยาน หรือหลักฐานที่ยืนยันการกระทำ ความผิดของผู้ต้องหาตามองค์ประกอบความผิดอาญา พนักงานอัยการก็จะมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีต่อศาล แต่ถ้าพนักงานอัยการได้ตรวจสอบสำนวนสอบสวนแล้วเห็นว่าสมบูรณ์ มีพยานหลักฐานหนักแน่น สมควรฟ้องคดีต่อศาลได้ พนักงานอัยการก็จะมีคำสั่งฟ้องคดีต่อศาล การออกคำสั่งฟ้องคดี หรือไม่ฟ้องคดี หรือให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติม หรือสอบสวนใหม่นั้น เป็นดุลยพินิจโดยอิสระของพนักงานอัยการเป็นส่วนตัว ฉะนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการในการสั่งคดีนั้น จึงต้องทำโดยอิสระ ไม่มีการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรืออำนาจในทางราชการใด ๆ ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือในทางบริหารเช่นเดียวกับความเป็นอิสระของผู้พิพากษาศาลฎีกา แต่การสั่งคดีนั้น ควรจำกัดอยู่เฉพาะพยานหลักฐานจากการสอบสวนเท่านั้น ไม่ควรก้าวล่วงไปวินิจฉัยว่า ผู้ต้องหากระทำผิดกฎหมายหรือไม่ ถ้าเห็นว่าไม่ได้กระทำความผิดก็สั่งไม่ฟ้อง อันเป็นการวินิจฉัยคดีแทนศาล ซึ่งไม่ใช่การสั่งคดีตามอำนาจหน้าที่ พนักงานอัยการจะต้องเป็นกลาง ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรมตามวิชาชีพกฎหมายของตน ในความเป็นกลางนั้นพนักงานอัยการจะต้องปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติใด ๆ เช่นเดียวกับผู้พิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ส่วนการปฏิบัติหน้าที่อื่นตามกฎหมาย เช่น การไปว่าความที่ศาลในคดีอาญาที่รัฐเป็นผู้เสียหาย หรือที่เรียกว่าคดีอาญาแผ่นดินนั้น พนักงานอัยการทำหน้าที่แทนรัฐในการฟ้องคดีอาญาแผ่นดินต่อศาล ทั้งศาลยุติธรรมและศาลอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ การว่าความในศาลในฐานะโจทก์ พนักงานอัยการจะต้องมีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ ตามวิชาชีพกฎหมายของตน เช่น ต้องรักษาความลับในคดี รักษาประโยชน์ราชการยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว ว่าความตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสำนวนสอบสวน ซึ่งคนได้มีความเห็นสั่งฟ้องโดยชอบแล้ว ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อรักษาความยุติธรรมของบ้านเมือง ทำกฎหมายให้ศักดิ์สิทธิ์และบังคับได้จริง ปกป้องคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของประชาชนผู้บริสุทธิ์ และเสียหาย ควบคุมอาชญากรรมด้วยกฎหมายบ้านเมือง (Crime Control)

หน้าที่ในการตรวจสัญญาและให้คำปรึกษากฎหมายแก่ส่วนราชการ หน้าที่อันสำคัญของพนักงานอัยการอีกประการหนึ่งก็คือ การทำหน้าที่เป็นทนายความของรัฐ ไม่ใช่ของรัฐบาล การทำหน้าที่ทนายความของรัฐอีกอย่างหนึ่งก็คือการตรวจร่างสัญญาในทางแพ่งหรือในทางปกครองที่ส่วนราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม ทำขึ้นระหว่างหน่วยราชการด้วยกันหรือทำขึ้นระหว่างส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ทำขึ้นกับเอกชน พนักงานอัยการมีหน้าที่ตรวจสอบแก้ไข และให้ความเห็นเกี่ยวกับสัญญานั้นให้ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ของรัฐและส่วนราชการ รวมถึงรัฐวิสาหกิจด้วย หากการทำสัญญาต่าง ๆ ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เสียเปรียบ หรือใช้บังคับไม่ได้ตามเจตนารมณ์ของสัญญา ย่อมทำให้ประโยชน์ของทางราชการเสียหาย พนักงานอัยการจะต้องใช้ความรู้ ความสามารถในทางกฎหมายตรวจสอบแก้ไข และให้คำปรึกษาเพื่อปกป้องคุ้มครองประโยชน์ของรัฐอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ รวมถึงส่วนราชการได้ขอคำปรึกษาในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายต่าง ๆ พนักงานอัยการจะต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายให้คำแนะนำ หรือให้คำปรึกษาเพื่อให้การดำเนินงานทางกฎหมายเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษากฎหมายให้กับส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ของพนักงานอัยการนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เช่นเดียวกับหน้าที่ในการสั่งคดี และว่าความในศาลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ จะต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่มีอคติ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของฝ่ายใด ฉะนั้น เพื่อประโยชน์ในการทำตัวเป็นกลางตามหลักนิยัตินี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงบัญญัติหลักการปฏิบัติตนไว้ใน มาตรา 255 วรรค 6 ว่า “พนักงานอัยการต้องไม่เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจหรือกิจการอื่นของรัฐในทำนองเดียวกัน เว้นแต่จะได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการอัยการ...” การเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐ พนักงานอัยการจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากรัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐเป็นค่าตอบแทน พนักงานอัยการย่อมมีความผูกพันกับ

การบริหารงานของรัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐที่ตนมีตำแหน่งหน้าที่อยู่เป็นธรรมดา ต่อมา ถ้าส่วนราชการที่เป็นกระทรวงหรือกรม มีปัญหาข้อกฎหมายที่ขัดแย้งกับรัฐวิสาหกิจ หรือกิจการอื่นของรัฐที่มีพนักงานอัยการเป็นกรรมการอยู่นั้น ก็จะเกิดการขัดแย้งในผลประโยชน์ในการทำหน้าที่ของพนักงานอัยการดังที่ได้เคยปรากฏในรัฐวิสาหกิจใหญ่ ๆ ซึ่งมีพนักงานอัยการเป็นกรรมการ ฉะนั้น เพื่อให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ตามรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการอัยการจะต้องยึดหลักนิติธรรม ในการพิจารณาอนุมัติให้พนักงานอัยการไปเป็นกรรมการของรัฐวิสาหกิจอย่างรอบคอบและระมัดระวังในความเป็นกลางของพนักงานอัยการตามรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด การพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม คือ “ไม่อนุมัติ” ยิ่งกว่าข้อยกเว้นที่ “อนุมัติ” ตามเสนอ

ความเป็นอิสระของผู้ประกอบวิชาชีพทนายความ ทนายความเป็นผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย มีหน้าที่ปฏิบัติตนตามหลักนิติธรรม คือ ความเป็นอิสระในการประกอบวิชาชีพของตน เพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ความเป็นอิสระของทนายความในการประกอบวิชาชีพกฎหมายนั้น หมายถึง ทนายความจะปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยปราศจากการแทรกแซง สั่งการ หรือบีบบังคับให้กระทำการในสิ่งที่ทนายความไม่เห็นชอบด้วย การประกอบวิชาชีพกฎหมายนั้น ทนายความต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และความชำนาญในเรื่องนั้นด้วยความสุจริต เป็นธรรม เป็นกลาง และไม่มีอคติเช่นเดียวกับศาลตุลาการและพนักงานอัยการ เพราะการทำหน้าที่ในศาล เช่น การว่าความให้กับลูกความทั้งในฐานะโจทก์ หรือจำเลย หรือในฐานะที่ปรึกษากฎหมาย ทนายความต้องมีความอิสระในความคิด ตัดสินใจ และกระทำตามที่ตนได้ตัดสินใจว่าดีที่สุดสำหรับการรักษาประโยชน์ของลูกความตามกฎหมาย ความเป็นอิสระในการทำหน้าที่เป็นเหตุผลให้ทนายความได้ใช้ความคิดของตนได้อย่างเต็มที่ ไม่มีความกังวลหรือขาดกลัวว่าจะผิดพลาดเสียหาย หากมีวิธีการหลายวิธีที่จะเลือกตัดสินใจ ทนายความต้องเลือกวิธีที่ได้ประโยชน์กับลูกความมากที่สุด เช่น เสียเวลาน้อยที่สุด เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ลูกความวิตกกังวลน้อยที่สุดเป็นมาตรฐานในการตัดสินใจ

การทำหน้าที่ของทนายความนอกจากจะต้องรักษาประโยชน์ของลูกความตามกฎหมายแล้ว ทนายความยังมีหน้าที่ผดุงความยุติธรรมในฐานะที่ทนายความ เป็นบุคคลที่มีหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมของศาล และเครื่องมือของความยุติธรรมอีกด้วย ทนายความมีหน้าที่นำข้อเท็จจริงที่ถูกต้องไปให้ศาลพิจารณาพิพากษาได้อย่างถูกต้องเที่ยงธรรม ทนายความจะต้องรักษาความลับของลูกความในการดำเนินคดี การปกป้องประโยชน์ของลูกความตามกฎหมายในกรณีอื่น ทนายความจะต้องไม่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกับลูกความของตน และทนายความมีอิสระในการรับทำคดีใดคดีหนึ่ง โดยปราศจากการแทรกแซง บังคับ จากบุคคลใดหรือจากลูกความของตน

หากทนายความรู้สึกว่าคุณไม่มีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ หรือมีความเห็นขัดแย้งกับลูกความในสาระสำคัญ ทนายความมีสิทธิถอนตัวจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นได้ การปฏิบัติหน้าที่โดยไม่อิสระ หรือมีความขัดแย้งกับลูกความเกิดขึ้นนั้น ทนายความไม่สามารถรักษาประโยชน์ของลูกความได้เต็มที่ ฉะนั้น ความอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความจึงเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิงานกฎหมายที่ดี มีคุณภาพ มีความเที่ยงธรรม และเกิดประโยชน์กับสังคมและประชาชน

องค์กรของทนายความ ก็คือ **สภาทนายความ** ซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรมหาชนอิสระ ก่อตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 มีคณะกรรมการบริหารสภาทนายความ จำนวน 25 ท่าน มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นสภานายกพิเศษแห่งสภาทนายความ นายกสภาทนายความ และกรรมการบริหารสภาทนายความมาจากการเลือกตั้งจากสมาชิกสภาทนายความทั่วประเทศ จำนวน 23 ท่าน และมีกรรมการที่มาจากกระทรวงยุติธรรม และเนติบัณฑิตยสภาอีกฝ่ายละ 1 ท่าน คณะกรรมการสภาทนายความ มีวาระดำรงตำแหน่ง 3 ปี นับจากวันได้รับเลือกตั้ง มีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของสภาทนายความตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ปัจจุบันมีสมาชิกสภาทนายความผู้ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพทนายความอยู่ทั่วประเทศประมาณ 50,000 กว่าคน

อำนาจหน้าที่ของสภาทนายความที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การควบคุมดูแลจริยธรรมและมรรยาททนายความ มีคณะกรรมการมรรยาททนายความ ซึ่งประกอบด้วยประธานกรรมการมรรยาททนายความ 1 ท่าน และกรรมการมรรยาททนายความอีก 14 ท่าน ซึ่งคณะกรรมการสภาทนายความแต่งตั้งขึ้นด้วยความเห็นชอบจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ในฐานะสภานายกพิเศษแห่งสภาทนายความทำหน้าที่ควบคุม ดูแล วินิจฉัยคำร้องเรียนทนายความที่กระทำผิดมรรยาททนายความแล้วมีอำนาจวินิจฉัยลงโทษทนายความผู้กระทำผิดมรรยาททนายความตามข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 ซึ่งเป็นโทษทางปกครองได้ 4 ประการ คือ ว่ากล่าวตักเตือน ภาคทัณฑ์ งดการประกอบวิชาชีพได้ไม่เกิน 3 ปี และลบชื่อออกจากทะเบียนทนายความ การทำหน้าที่ของคณะกรรมการมรรยาททนายความให้ทำ ในฐานะเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

ทนายความเป็นผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย ทั้งที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม คือ การไปว่าความและดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาลแทนลูกความทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมาย จัดทำนิติกรรมสัญญาและจดทะเบียนสิทธิต่าง ๆ ให้ลูกความ ลักษณะของงานวิชาชีพกฎหมายเช่นนี้ มีความเป็นอิสระ และความรับผิดชอบต่อลูกความ และสังคมตามหลักจริยธรรมของทนายความ ฉะนั้น ในภาพรวมทนายความจึงถูกควบคุมจริยธรรมโดยสังคม กล่าวคือ ทนายความคนใดไม่มีจริยธรรม ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับการประกอบวิชาชีพกฎหมาย ผู้นั้นจะไม่ได้รับการยอมรับ

นับถือจากประชาชน และจะไม่สามารถดำรงตนเป็นทนายความอาชีพได้ต่อไป ส่วนการควบคุมความประพฤติโดยสภาพทนายความข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความนั้น เป็นการควบคุมอย่างเฉพาะกิจ ขึ้นอยู่กับการกระทำเฉพาะเรื่องที่ทำผิดข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ และเฉพาะบุคคลที่เป็นสมาชิกของสภาพทนายความผู้ได้ขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตให้ว่าความได้เท่านั้น ฉะนั้น การส่งเสริมให้ทนายความมีความอิสระในการประกอบวิชาชีพกฎหมาย ย่อมเป็นการส่งเสริมหลักนิติธรรมให้ทนายความได้มีจิตวิญญาณในการรับใช้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่จะต้องมีส่วนนิติธรรมในการประกอบวิชาชีพที่จะเว้นเสียมิได้ คือ พนักงานสอบสวน ซึ่งส่วนใหญ่จะรู้จักในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่สอบสวนคดีอาญาที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานอื่นตามกฎหมาย เช่น เจ้าพนักงานของกรมสอบสวนคดีพิเศษ เจ้าพนักงานศุลกากร เจ้าพนักงานป่าไม้ ซึ่งมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจตามกฎหมายเฉพาะ พนักงานสอบสวน คือ ผู้ที่พบเห็นการกระทำ ความผิดอาญาแล้วทำการสอบสวนว่า ผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิดจะได้นำตัวมาลงโทษตามกฎหมาย ฉะนั้น พนักงานสอบสวนจึงเป็นบุคคลแรกที่พบการกระทำความผิด และผู้กระทำความผิดเป็นผู้เริ่มกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นหน่วยงานแรก จึงต้องถือว่าเป็น “ต้นธารแห่งความยุติธรรม” การเริ่มต้นงานยุติธรรมที่ประกอบด้วยหลักนิติธรรมย่อมเป็นหลักประกันอันสำคัญของประชาชนผู้ถูกกล่าวหาว่า กระทำความผิดอาญาได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและชอบธรรม ซึ่งจะทำให้กระบวนการในขั้นตอนต่อไปบรรลุถึงความยุติธรรมได้อย่างแน่นอน

พนักงานสอบสวนส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับกลางลงมาถึงระดับล่าง มีผู้บังคับบัญชาระดับสูงขึ้นไปหลายชั้นหลายคน ซึ่งโดยตำแหน่งหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาในระดับต่าง ๆ นั้น ล้วนสามารถให้คุณให้โทษแก่พนักงานสอบสวนได้ หากพนักงานสอบสวนเหล่านั้นไม่มีความเป็นอิสระในการทำงาน ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาต่อเป็นอุปสรรคในการทำงานที่เป็น “ต้นธารแห่งความยุติธรรม” อย่างยิ่ง ฉะนั้น การสอบสวนในคดีที่ผู้ต้องหา มีอิทธิพลทางการเมือง มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และมีพรรคพวกที่วิ่งเต้นช่วยเหลือได้มาก การสอบสวนหาความจริง และนำผู้ต้องหาที่มีอิทธิพลดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง จึงทำได้ยาก หรือเกิดผลร้ายกับพนักงานสอบสวนผู้มีความตั้งใจที่จะทำงานอย่างตรงไปตรงมาตามกฎหมายอยู่เสมอ เป็นเหตุผลอันสำคัญที่ทำให้การสอบสวนล้มเหลว ไม่สามารถนำความจริงเข้าสู่การพิจารณาคดีของพนักงานอัยการและศาลได้ หรือทำให้สำนวนขาดพยานหลักฐานอันสำคัญ และในที่สุดศาลต้องยกฟ้องคดีปล่อยผู้กระทำความผิดไป ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดจากหลักนิติธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายในฐานะพนักงานสอบสวนที่จะต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน ผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นต้องให้ความสำคัญของความเป็น

อิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน เพื่อให้เจ้าพนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่กฎหมายเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่ โดยอิสระปราศจากอคติ คือ ความกลัว หรือความอยากได้ยศฐาบันดาศักดิ์จากการเป็นสมุนรับใช้เจ้านาย ที่แทรกแซงการทำงานของพนักงานสอบสวน จนมีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) ของประเทศชาติและประชาชนโดยตรง กล่าวคือ รัฐไม่สามารถนำผู้กระทำความผิดมาสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้หลักการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) ต้องอ่อนแอ ประชาชนต้องอยู่ในภาวะขาดไร้ที่พึ่ง ในกระบวนการยุติธรรม เพราะเห็นความไม่ศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ไม่เชื่อมั่นในการรักษากฎหมายของเจ้าพนักงาน ความไม่สงบเรียบร้อยย่อมเกิดขึ้นทุกพื้นที่ ในที่สุดต้องไปพึ่งพาเจ้าพ่อ หรือโจรก่อการร้าย เพื่อให้มีชีวิตรอดไปวันหนึ่ง ๆ ปัญหาเหล่านั้นเกิดจากการใช้กฎหมายโดยไม่มีหลักนิติธรรม ฉะนั้น การให้พนักงานสอบสวนมีความอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ และอุดมการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย (Law Man) ให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลให้ความยุติธรรมได้เริ่มต้นกับประชาชนอย่างเหมาะสม และดำเนินต่อไปจนถึงที่สุด ด้วยความเป็นธรรมตามกฎหมาย

บทสรุป

การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 3 วรรค 2 บัญญัติว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” นั้น เป็นบทสำคัญที่สุดในการบัญญัติกฎหมายของรัฐสภา การบริหารกิจการของบ้านเมืองของคณะรัฐมนตรี และพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาล ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดของประเทศต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม องค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีคณะกรรมการเลือกตั้งผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน มีภารกิจในการใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชนจะต้องปฏิบัติตามภารกิจตามหลักนิติธรรม ซึ่งมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลากรทางกฎหมาย (Law Man) ในทุกระดับงาน เพื่อเป็นหลักประกันความชอบธรรมตามกฎหมาย นอกจากนี้ ยังมีองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ เช่น องค์กรอัยการ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ล้วนเป็นองค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างอิสระตามหลักนิติธรรมที่รัฐธรรมนูญได้รับรองความเป็นอิสระขององค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญไว้³ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรเหล่านั้นเป็นไปตามหลัก

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 255 วรรค 2 มาตรา 256 วรรคท้าย และมาตรา 258 วรรคท้าย

นิติธรรมได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐทุกกระทรวงทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ ที่อยู่ในการควบคุมกำกับดูแลของรัฐจะต้องปฏิบัติหน้าที่ไปตามหลักนิติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ ตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐจะต้องดำเนินการโดยอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม⁴ ฉะนั้น คำตอบของหลักนิติธรรมนั้นย่อมหมายถึง ความชอบธรรมตามกฎหมายนั่นเอง เพราะการมีกฎหมายอย่างเดียวนั้น อาจไม่เพียงพอ จะต้องมีการใช้กฎหมายและการปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความชอบธรรมตามกฎหมายนั้นด้วย บ้านเมือง จึงจะมีความสุข ประชาชนจะมีความร่มเย็นทุกหย่อมหญ้า สมดังพระบรมราชปณิธานของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตลอดไป

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 78(6)